

Морозова Яна,
здобувачка освіти 11-го класу
КЗ «Новгородківський
навчально-виховний комплекс
«Загальноосвітня школа I-III ступенів –
дошкільний навчальний заклад»
Новгородківської районної ради
Кіровоградської області

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА ПОЛІФОНІЯ РОМАНУ ВІКТОРА ТЕРЕНА «ВОРОЖІННЯ НА ЯГНЯТКУ»

Дослідницьку роботу присвячено вивченню особливостей поліфонії у композиції та жанрово-стильовій характеристиці зазначеного роману Віктора Терена.

Здійснено літературно-критичний аналіз твору в культурологічно-історичному контексті, осмисливши сторінки новітньої історії нашої держави та художню паралель із етнічними племенами берберів, що проживають на півночі Африки.

Охарактеризовано образ головного героя роману, на життєписі якого відбилися всі перипетії долі українців.

Досліджено особливості синтезу кількох жанрів у межах роману: пригодницького, історичного, любовного, містичного. Визначено засоби поліфонії, які використовує автор у творі: пригоди, романтика, історія, культура, містика, гумор, алюзії.

Ключові слова: літературна поліфонія, культурологічний аспект, пригодницький роман, історичний роман, любовний роман, містичний роман, алюзії.

Роман Віктора Терена «Ворожіння на ягнятку» став визначною подією у духовному та літературному житті України. У ньому нерозривно поєдналися наша історія та сучасність, УПА і Революція Гідності, Майдан, про який Віктор Терен написав на основі власних вражень, як учасник зазначених подій. «Тут є все, чого так прагне українська душа – свобода духу і справжня шляхетність, велике та дивовижне кохання, лицарська мужність і героїчна самовідданість, прониклива чарівність і мудра людяність, неймовірна краса та глибока любов – до людей, Вітчизни, світу й всесвіту, віра і пошуки сокровенного... Напрочуд світла, добра та українська (саме українська!) книжка » [9].

Роман відразу отримав схвальні відгуки у публіцистиці та в літературному середовищі. Про значущість цього твору для сучасного прочитання та його художні якості написали літературознавці Микола Жулинський, Сергій Дзюба, Михайло Слабошпицький, Павло Мовчан; письменники Любов Голота, Галина Пагутяк, Василь Слапчук та інші.

Отже, активна читабельність цього твору та його публічні обговорення у різних спільнотах і визначають **актуальність даної теми дослідження**.

Предметом дослідження є тема подій в українському суспільстві періоду новітньої історії та Революції Гідності.

Мета роботи: дослідити особливості художнього роману Віктора Терена .

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- дослідити автобіографічні мотиви у написанні твору;
- зробити інтерпретацію тексту художнього твору в культурологічно-історичному контексті;
- дослідити місце поліфонії в організації композиції художнього тексту.

Теоретико-методологічну основу роботи становлять літературно-критичні праці літературознавця Сергія Дзюби та письменника-лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Василя Слапчука

«Ворожіння на ягнятку - одна з найкращих книжок сучасності», письменниці Антоніни Царук «Роман, схожий на кардіограму».

При написанні наукової роботи було використано біографічний, культурологічний, історичний, системний, а також загальнонаукові **методи дослідження**: аналізу і синтезу, опису. Цілісно-системний, психологічний і біографічний прийоми слугували осмисленню психології героїв твору та мотивів їхньої поведінки.

Наукова новизна даної роботи полягає у тому, що в ній зроблена спроба аналізу сучасного роману Віктора Терена про події Революції Гідності в культурологічно-історичному контексті; прослідкована позиція автора на зображувані події через художні образи твору.

Теоретичне значення. Результати дослідження сприятимуть подальшому вивченню й глибшому розумінню творчості письменників сучасності.

Практичне значення роботи пов'язане з можливостями застосування матеріалів дослідження на уроках літератури, історії, у позакласних та позашкільних формах роботи.

ПРО АВТОРА

Народився Віктор Терен 9 липня 1941 в селі Павлиш, Онуфріївського району, Кіровоградської області.

Закінчив радіотехнічний факультет Харківського авіаційного інституту, Братиславський університет імені Коменського.

Працював позаштатним кореспондентом газети «Молода гвардія», редактором відділу видавництва «Дніпро», відповідальним секретарем Спілки письменників України, головним редактором журналу «Розбудова держави».

Автор збірок: «Причетність» (1969), «Переклик» (1975), «Лінія часу» (1978), «Сполохи» (1983), «Подих степу» (1982), «Тривога і обов'язок» (1985), «Ковила на вітрі» (1991), «Твій день на землі» (2000), «Костюмчик до осені» (1989), «Так весело малюється» (1980), «Мальовані рибки» (1982), «В

лісі, в темному горісі» (1984), «Пташина абетка» (1989), «Старому Сому везли соломую» (1996). «Риба, яка уміла грати на трембіті» (2004) та ін.

Лауреат премій імені Володимира Сосюри, імені Олександра Копиленка, «Благовіст», премії ім. Л. Українки, обласної літературної премії ім. Є. Маланюка у номінації «Проза (у тому числі драматичні твори і переклади)» - за книгу «Ворожіння на ягнятку».

Народний депутат України II - VI скликань. Член правління Національної спілки письменників України.

ПОЛІФОНІЯ У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

За визначенням, поданим у «Словнику літературознавчих термінів», «поліфонія - це багатоголосся, засноване на одночасному гармонійному поєднанні та розвитку рівноправних самостійних мелодійних ліній, один із найважливіших виражальних засобів у музиці та поезії» [15]. Про поліфонію літературного твору писали у своїх працях дослідники Р. Інгарден, В.І. Тюпа, Л. Долежел, Н. Гартман та інші.

Ефект багатоголосся в художньому тексті створюється за допомогою різних голосів, діалогів, планів зображення. «Терміном поліфонія позначають композицію твору, прийом оповіді, тип мислення, тощо» [18]. Багатозначність і багатофункціональність зазначеного способу художнього зображення є причинами багатоаспектного підходу до визначення цього поняття. Про поліфонію як складний феномен писав Хоміченко В.В. у своєму дослідженні «До теоретичного аспекту літературної поліфонії» [18].

Літературознавець Астрахан Н. у своїй праці «Поліфонія літературного твору: теоретичний аспект» вказує на те, що уведений М.М.Бахтініним термін «поліфонія» означає діалогічну концепцію синтетичного знання про людину і світ. На думку дослідниці, поліфонія художнього твору є проявом наявності різних підходів у змалюванні дійсності, «діалог між якими може здійснюватися в просторі конкретного літературного твору» [3]. Природа поліфонії відповідає особливостям пізнання людини, яке зводиться до діалогу. Читання художньої літератури - це діалог. І чим більше голосів

(точок зору) буде брати участь у цьому діалозі, тим результативнішим буде процес пізнання, який відбувається безпосередньо під час читання.

Особливу увагу слід звернути на поліфонію у контексті інтертекстуальності. Йдеться про поєднання елементів різних жанрів у рамках одного твору. Станом на сьогодні зазначений вид літературного синтезу перебуває на етапі вивчення.

У даній роботі поліфонія тексту автора буде розглядатися у послідовності «вслід за автором», тобто прикріпленою до певних частин сюжету твору, оскільки письменник, змальовуючи окремі реалії життя, використовує різні за класифікаційними характеристиками види поліфонії: «різні голоси» різні способи оповіді, різні жанрові елементи. На сторінках роману реальні картини переплітаються із уявними, герой перебуває у різних культурних та історичних площинах, дійсно співіснує із містикою. У рельєфі тексту органічно поєднані розповіді, роздуми, мрії, сон, риторичні запитання. В кожному окремому випадку - певний вид поліфонії. Тому з урахуванням багатоаспектності роману аналіз «услід за автором» є найбільш оптимальним із організаційних міркувань.

ПОЛІФОНІЯ ЯК ОСНОВА ХУДОЖНЬОГО СВІТОВІДЧУТТЯ

ВІКТОРА ТЕРЕНА

Українська письменниця Антоніна Царук у статті «Роман, схожий на кардіограму» порівняла твір Віктора Терена «Ворожіння на ягнятку» із графічним зображенням роботи серця. Дібраний і художньо скомпонований у творі матеріал дійсно нагадує нерівномірно пульсуючу ламану, що може бути метафоричним графічним зображенням нашого життя упродовж останніх років. Цей роман - діагностика багатьох суспільних хвороб українців, відображення аритмії у всьому нашому українському мікро- і макросередовищі, аритмії у нашій свідомості та почуттях, пов'язаних із подіями Майдану. У невеликому розрізі нашого сьогодення, показаному в художньому часопросторі твору, - усі грані нашого нелегкого становища.

За допомогою головного героя, Андрія Тернового, автор показує проблему свободи в Україні на різних рівнях: особистісному, колективному, державному [2]. Складні екзистенції в особистому житті редактора журналу переплітаються із перипетіями журналістської роботи в умовах переслідувань КДБ, і все це зображується на фоні подій Майдану.

Багатоаспектність відтворення життя героя у складних життєвих обставинах обумовлює вибір художньої форми. Антоніна Царук говорить про синтез кількох жанрів у романі: пригодницького, історичного й містичного [2]. Витоки літературної поліфонії слід розуміти як ознаку різножанрового таланту письменника. Проте сам автор у численних інтерв'ю неодноразово говорив про те, що під час творчого письменницького процесу не слід диференціювати художню мову на поетичну та прозову і вкладати літературний витвір у чіткі суворі рамки певного жанру. Майстерно написаний твір, на думку В.Терена, повинен бути максимально наближеним до розмовного стилю: «Я був би тільки радий, якби і мій роман, і вірші були схожі на оту сільську вулицю – просту, делікатну, а часом і сороміцьку. Рідну мою сільську вулицю, на якій так багато можна навчитися ще з дитинства» [8].

БЕРБЕРИ ТА УКРАЇНЦІ

Роман розпочинається з екзотичного матеріалу. Головний герой, редактор журналу Андрій Терновий разом із своїми друзями, працівниками наукового інституту, перебувають під час подорожі в туніському містечку північної Африки. За традиціями містичного жанру герої зустрічаються із місцевою ворожкою. Вона виконує відповідні обряди за допомогою ягнятка. У такий спосіб берберка пророкує Андрієві зустріч із коханням.

На думку дослідниці О.Червінської, «містичне як реально присутній складник свідомості, а тим більше, творчої свідомості, залежно від авторських жанрових уподобань, може бути наявним компонентом практично якого завгодно жанру» [19]. Дуже часто елементи містичного в літературних творах використовуються як форми рефлексій героя твору [6].

У моменти великих емоційних навантажень, під час переживання межових ситуацій людина шукає відповіді на складні питання за допомогою так званої езотеричної психіатрії.

У культурах багатьох народів наявні обряди ворожіння на тваринах. «Французи ... розгадували майбутнє по нутрошках зарубаного півня, єгиптяни ворожили на печінках тварин, яких приносили в жертву, а бербери - на живому ягняті» [5]. Герой акцентує увагу на тому, що берберська ворожка виконує ритуальні дії без крові.

Символічне значення ягня у творах літератури впливає з особливостей поведінки цієї тварини: «Вівця слухняна, має покірний, лагідний норів. Вона боязлива, безпомічна та безпорадна в той час, коли відстає від отари, коли поряд небезпека» [4]. Ця символічна тварина уособлює в романі національні риси як берберів, так і українців, оскільки у відповідний момент життя представники обох етносів зійшлися в одній точці перетину. Білий колір тварини символізує чистоту: фізичну і моральну [5]. У творі це ще й ознака чистоти почуттів: «Тоді берберка сказала, що до мене прийде любов, як біле ягня» [7, с. 8].

Бербери є білими племенами, що проживають на півночі Африки багато століть. В історичній літературі вони називаються амазигами: «У перекладі “амазиги” (imaziḡen) означає - “вільні, благородні, білі люди”. Назва ж “бербери” є екзонімом, так їх прозвали римляни за аналогією з варварами (дав.-гр. βάρβαροι, лат. barbari), через незрозумілість мови і культури амазигів, самі себе вони так не називають. Ніхто не знає, коли вони прийшли на північ Африки і звідки» [1]. Перебуваючи і підневільному становищі від панівних арабських держав, вони не вивчають власної історії та мови. Проте незважаючи на це, берберам вдалося зберегти свою мову, культуру, свій менталітет.

Вчені-історики вбачають у побуті амазигів подібність до українських коренів. В основі морально-етичних традицій цієї народності - культ жінки,

матері, що бере початок із слов'янських часів. Символи у вишивці та елементи одягу схожі на гуцульські та лемківські. Берберські прикраси подібні до давньоруських. «Ще більший подив викликає берберська символіка, зокрема жіночі тату, які мають трипільський почерк і являють собою сакральні композиції з ромбів й сонячних хрестів, у які покладені ідеї щастя, любові, здоров'я, родючості та запліднення» [1]. «У русинів-хорватів, прадіди яких багато століть тому вимушено переселилися з Прикарпаття на Балкани, є подібні тату. Набивають їх на руках (на зовнішній стороні), іноді до ліктя, рідше - на щоках. І вони, як і берберські, насамперед жіночі» [1].

Відповідні культурні та історичні паралелі допомагають простежити витоки цих племен. «Виявляється, наші пращури подалися не тільки у Месопотамію, Тибет, Індію і Китай, але ще й в Африку. ... Здається, що амазонки - матері сарматів, і справді під виглядом лівів проникли у північну Африку (про що писав “батько історії”), де заснували потужну цивілізацію». Цікаво, що «саме назва “амазонки” співзвучна самоназві берберів “амазиги”» [1].

Головний герой роману Андрій Терновий вдруге опиняється серед доброзичливих берберів. «Ці дев'ять днів відкрили мені щирий і загадковий народ пустелі, розкиданий по багатьох країнах Африки. Не маючи власної держави, бербери проливали кров за чужинців на рідній землі. Вони часто навіть не розуміли мови одне одного. Єднав їх між собою лише вітер Великої Сахари» [7, с. 179].

Цього разу він подається до пустелі у найбільш складний час - під час подій Майдану. Спробуємо з'ясувати мотивацію такої поведінки героя. Як вказують численні критики, прототипом головного героя твору є сам автор. Тож психологію поведінки патріотично налаштованого чоловіка, який у розпал революційних подій на Майдані вирішив податися до Єгипту, варто розуміти з позицій людини, яка надає великого значення мандрівництву: «Просто життя в мене так склалося, що я поріднився з дорогами і країнами, - говорить Віктор Терен. - І ці поїздки, літаки, і навіть верблюди в Сахарі

допомогли зрозуміти просту істину: життя вимірюється не стільки прожитими роками, як пройденими дорогами» [8].

Дорога теж є формою рефлексій, як і потреба побути у пустелі. Щоб осмислити певні події вирішального масштабу, варто дистанціюватися від них. З відстані краще видно те, що коїться на рідній землі. І хоча Андрій Терновий мало не загинув у сипучих пісках пустелі, коли його квадрацикл поглинув піщаний чорторій, він знову побував у колі приятелів берберів. Цього разу ворожка із ягням знову напроорокувала йому кохання: «ти мусив жити, аби збулося ворожіння» [7, с. 186].

ПИСЬМЕННОЦЬКИЙ ВАВИЛОН

Головний герой твору жив у письменницькому будинку: «Помістити усіх письменників жужмом в один залізобетонний вулик - то була добра ідея, бо коли ми всі в купі, нас легше було контролювати. І тому залишилися задоволеними і майстри слова, що отримали нові помешкання, і майстри з контори глибокого буріння» [7, с. 18].

Проблема конфлікту митця і політичного режиму розглядалася в багатьох літературних творах, присвячених подіям радянської дійсності. Поділ письменників радянської доби на дисидентів та класиків естетики соцреалізму художньо відображений у романах сучасних українських письменників А. Крима «Украинская Каббала», С. Процюка «Травам не можна помирати».

Практика поселення письменників в одному будинку була поширеною в зазначені часи. «При Спільці був Літфонд, який займався всіма фінансово-матеріальними питаннями, побутом письменників» [14]. В. Терен у романі говорить про те, що митців слова «потрібно було розселяти не абияк, а системно, треба було скласти щось на зразок таблиці Менделєєва» для розташування у будинку «тих, які оспівували світанки (колгоспні, заводські)» і «всіх декадентів і зануд» [7, с. 19]. У такий спосіб письменницький будинок ставав «індикатором ставлення спілчанського начальства» до його мешканців.

Змалювання автором письменницького середовища є метафоричною картиною загального становища еліти у радянському просторі. Діяльність письменників в умовах соцреалістичної дійсності описана в гумористичній манері. Психологічні портрети митців створено за допомогою характеристичних алюзій: жінка секретаря Спілки - «прекрасна Олена», питання про саморозпуск Спілки - «загибель ескадри», доноси - «справжні художні шедеври» [7, с. 21]. Про дуалізм у мистецькому середовищі свідчить і система ієрархії структури Спілки: «В президії возсідали хрестоматійні письменники (є просто письменники, а є хрестоматійні)» [7, с. 22].

Після певних змін у державі становище письменників погіршилося. Духовних світочів Спілки автор тепер називає «Клуб згасаючих свічок». Припинилася традиційна державна оплата їхньої праці. «Рідкісні ж добродійці спонсорували тільки тих, які матюкались. ... Саме тоді в нашій делікатній словесності і з'явилася така модна течія як матюки», що «на перших порах сприймалось як нове віяння та свідчення авангардизму» [7, с. 111].

Пошуки способів виживання звели митців слова із професором Паливодою, доктором потойбічних наук. Під час спиритичного сеансу, який влаштував цей медіум на засіданні Спілки, відбулася зустріч письменників із померлими класиками літератури. Перебіг сеансу описано за традиціями містичного жанру. Образи російських та українських класиків змалювано колоритно, з використанням відомостей про їхню творчість та факти біографій.

Кульмінаційним видовищем дійства стала ідея матеріалізувати слово. Думка «матеріальна. А значить, слово теж. Просто воно, слово, існує, як духовна субстанція, а ваш геніальний “У” пропонує перевести його з духовного стану в матеріальний. І тоді слово набуде свого тілесного вигляду» [7, с. 120]. Все перетворилося на фантастичну виставу: «Автори книжок впізнавали своїх героїв, спілкувалися з ними, хоч бувало, що ці розмови переходили в голосні нарікання та перепалки» [7, с. 123]. Картини

абсурду припинилися після того. як письменник, за його словами, не витримав і натиснув на своєму комп'ютері клавішу delete.

ПОШУКИ ОСОБИСТОГО ЩАСТЯ

Процес становлення самореалізації головного героя відбивається і на особистісному рівні.

Стосунки із дружиною Галею з часом втрачають гармонійність. Подружжя втрачає духовну спільність, поступово відбувається процес відчуження один від одного у «свої черепашки, у свої скафандри» [7, с. 51]: «наші скафандри створювали ілюзію власного світу, окремої реальності, захищали нас від образ та посягань на нашу свободу, але ж постійно бути в скафандрі неможливо. Це втомлювало й не могло тривати безкінечно», - говорить герой-оповідач [7, с. 51]. Спроби порозумітися із дружиною не дали ніяких результатів.

Розрив стосунків у формі розлучення відбувається після втрати картини, яка «для Андрія ототожнювалася зі щастям дому і з батьківщиною» [2]. «Мистецьке полотно з волошками, васильками, маками», яке роками містилося у спільній оселі та спільному (подружньому) житті, для дружини нічого не означало, вона без роздумів продає його. Замість картини герой побачив «квадрат не вицвілої шпалери. У Малевича був чорний квадрат, а цей просто порожній. Початок і кінець, усі кольори й відтінки згорнулися в один порожній квадрат» [7, с. 132]. Такий жест дружини дослідниця А. Царук інтерпретує як «кульмінацію не зовнішнього конфлікту, а внутрішнього усвідомлення різних шкал цінностей» [2].

«Чудові сторінки, присвячені щасливому, трепетному коханню Андрія до прекрасної Агнешки. Це – як у класика: “Так ніхто не кохав...”. Бо дівчина – справжня у своїх почуттях, вчинках, мріях, безкорисливості та душевності. Вродлива, яскрава, світла, чуттєва, шляхетна, самовіддана та хоробра. Як же таку не полюбити?!» [9]. Попри значну різницю у віці, досвіді, світогляді між закоханими виникає духовна близькість.

Почуття ніжності до коханої відбивається на фонічному рівні. Її ім'я звучить для героя як «агнець», «ягнятко», «ангел» [2]. «В усій цій вогняній круговерті я все одно зберіг для неї ніжні слова, такі, як ота м'якенька вовна на білому ягнятку. Зануритися рукою, щоб і руки, що геть задубіли за ці три місяці на Майдані, почали відігріватися. І не лише руки, а й душа кожного з нас», - розмірковує оповідач [7, с. 256]; «то мій природний стан, щоб ти була поруч» [7, с. 208].

Перебуваючи у далекій Африці, Андрій під час споглядання уламків Карфагена усвідомлює значущість кохання в контексті вічності. Там він уперше, за допомогою паперового літачка, сказав коханій слово «люблю» [7, с. 161] а свій тиждень без Агнешки порівнює із пустелею [7, с. 178].

Апогею життєвої мудрості та прозріння герой досягає у лікарняній палаті, де він «збагнув просту істину, що любов - то не лише солов'ї, що б'ють у груди» [7, с. 256]. Великим щастям для людини є збереження почуттів у всіх випробуваннях життя.

ВИБОРИ В УКРАЇНІ

Зазначена форма народовладдя окреслена автором за допомогою неозначеного займенника «щось»: «Вибори в Україні - це щось! Це те, що пам'ятатимеш потім усе своє життя і ще пару тижнів після нього» [7, с. 220]. За визначенням Академічного словника української мови, щось - це «щонебудь не до кінця визначене, поки що не розгадане» [16]. Часто в літературних творах невизначеність предмету зображення стає приводом вдаватися до традицій містичного жанру.

Віктор Терен для змалювання феномену виборів поєднує гумор із містикою (один із проявів поліфонії): «бадьорий запорозький марш скликає на зустріч з кандидатом усіх патріотів, державників і взагалі кожного, “хто живий, в кого думка повсталася”»; «претенденти на депутатський значок зацвітають яскравими біографічними квіточками» [7, с. 220].

Під час передвиборчого марафону до пенсіонерів озиваються потойбічні голоси і підказують їм, який кандидат є найкращим. Балотувався

в депутати і доктор потойбічних наук Паливода, який «довго спостерігав за роботою Верховної Ради і вирішив, що його місце саме там, серед депутатів» [7, с. 221]. Зустріч цього кандидата з виборцями змальована в гротескному стилі. Тут герой застосовує всі свої гіпнотичні таланти, дотримуючись агітаційного сценарію риторики популізму.

Окремими замальовками стають елементи сатири: «В цьому й секрет виборчого шахрайства: дати людям по 5 гривень. І вони повірять, що завтра в них буде 500. І в золоті гори повірять і проголосують. ... Їм треба щось відчутти у своїй кишені. Інакше для чого ж тоді вибори?» [7, с. 223]. Роздуми автора набувають саркастичного забарвлення: «Тут прийшли замордовані життям люди і вони братимуть все, що їм даватимуть. ... Сьогодні кілограм гречки, а завтра хоч кінець світу» [7, с. 223].

Полілог у кременчуцькому дворіку є відображенням картини нашого ментального сьогодення. Апогеєм зустрічі з виборцями став гіпноз пролонгової дії, що базувався на тому, що всі слухачі кандидата бачили дерево з плодами авокадо. Після виборів гіпноз розвіявся, і всі побачили, що «то була звичайна груша-дичка, яку обірвали й обнесли разом з листям» [7, с. 225].

Отже, за допомогою поєднання різних видів комічного та з додаванням містики автору вдалося створити колоритну картину перебігу виборів в Україні. Зазначена поліфонія є вдалим художнім прийомом для відображення психології виборця.

СУТИЧКИ ІЗ КДБ

За традиціями пригодницького жанру зображена картина вбивства депутата, редактора популярної молодіжної телепрограми, друга та земляка оповідача, Владислава. Після цього - пошуки касети, що стала причиною загибелі тележурналіста, в лабетах редакції на телебаченні: «Телестудія - це велике марсіанське місто, там канали, й тут теж, редакція першого, другого, п'ятого каналу. ..Воно заплуталося у власних коридорах і заплутає будь-кого іншого» [7, с. 74].

Динамічні картини журналістського розслідування. Обговорення обставин загибелі журналіста на прес-конференції: «Шансів вижити у нього не було» [7, с. 93]. Розмова із слідчим. Невдовзі справу передають іншому слідчому.

Зустріч із чекістом описана з використанням соцреалістичної типізації [2]: «Нічого так людину не видає, як її усмішка. Його усмішка була насторожена, улеслива і нахабна водночас» [7, с. 94]. Автор вдається до іронії: «Сутність іронії полягає в тому, що кадебіст забув, яким із імен він назвався багато років тому, а Андрій не збирався йому допомогти “знайти себе”» [2]. «Ситуація унікальна. Я знав, хто він, а він свого імені не знав» [7, с. 95].

Наслідком спілкування із працівником КДБ стали численні обшуки редакції, арешти майна, закриття редакції: «у редакції було сумно й невесело: якийсь нікому не відомий районний суд раптом позбавив нас видавничої ліцензії» [7, с. 194].

МАЙДАН

Автобіографічні мотиви відбилися і на сторінках змалювання подій Майдану 2014 року. «Про Майдан - дуже сильно, я наче там побувала», - пише письменниця Галина Пагутяк [12].

Початок перебігу подій Майдану Автор описує у розділі «Дощ на Лютеранській». 21 листопада 2013 року у Києві дійсно йшов дощ. В українській культурі хмара символізує свободу, прагнення до чогось нового, готовність до змін [17]. Хмари над наметовим містечком, про які говорить автор, теж були, «наче з брезенту». Наметове містечко навпроти президентського палацу з боку Лютеранської автор порівнює із ковчегом, у якому і йому знайдеться місце після потопу, про який сповіщають навислі над Лютеранською хмари [7, с. 137].

Проте дощова погода не стала на заваді згуртування патріотично налаштованої громадськості. Автор пише про позитивні настрої протестувальників перед автозаками, де були жарти, вправляння в ерудиції та

символічна поезія: «Журавлі пролітали над полем, / Кидали свій плач на шипшини...» [7, с. 139].

Сцени Майдану написані з реалістичною достовірністю. Матеріалом для написання слугували спогади автора як учасника зазначених подій: В Києві «творилося щось апокаліптичне. Було враження, що на вулиці випустили з великої клітки вовчаків, цілу зграю. Убивства та побиття людей стали вже звичними й повсякденними» [7, с. 244]; «у нас тоді у всіх були простуджені горлянки і слова» [7, с. 238]. Для реалістичності зображення революції автор вдається до звукової поліфонії: ми бачимо і чуємо голоси різних людей на Майдані, звуки палаючих шин, виконання українського гімну на розфарбованому у синьо-жовті кольори піаніно, «там рвалися петарди, спалахували вогненні кулі, бувало, що прямо на землі робили операції - і кров заливала бруківку».

Багатоголосся революції постає для автора-оповідача у вигляді уособленого абстрактного образу: «Він здавався мені єдиним організмом, цей Майдан. Із власним серцем і власними, наповненими димом, легенями. Він жив тисячами життів, але всі вони були підпорядковані одній меті, були сполучені кожним своїм подихом в одне ціле» [7, с. 248].

Особливого драматизму та емоційної напруги сповнені сторінки книги, де розповідається про пошуки героєм сина Володьки, що не повернувся з Майдану. Натуралістичні сцени місць, де проводилися розшуки, та спогади знайденого сина вражають рівнем жорстокості антимайданівців. Порятунком Володьки має символічне значення: йому допомогли церковні дзвони, які почув хлопець, коли після непритомності вибрався з ями, в яку його вкинули бандюки: «І вивів його той дзвін, як поводитир сліпого, на сільську церкву, отець Мирон якраз до молитви скликав» [7, с. 252]. Отже, у поліфонії художнього тексту Віктора Терена були і звуки церковного дзвону. Серед хаосу революційного багатоголосся ці звуки є виявом ідейного змісту всього, що відбувалося в ті дні.

Описуючи звірства «ординців», автор знову вдається до алюзії: «А нібито ж усі люди створені за подобою одного Бога» [7, с. 253].

Після загибелі Костика, який опинився на місці Андрія, герой-оповідач катував себе у думках про те, що не помінявся місцями із загиблим другом. Глибину внутрішніх хвилювань автор передає за допомогою великої кількості риторичних питань [7, с. 238]. Велике почуття провини перед загиблим товаришем та бажання з ним поговорити привело оповідача до усвідомлення того, що єдиним способом спілкування із загиблим є написання книги про пережиті події.

«Але це було супервідчуття - жити, реально відчуваючи себе частинкою свого народу. Майдан перетворив патріотизм із чогось загального, а то й іронічного, в щось глибоко особисте й беззаперечне» [7, с. 249].

ВИСНОВКИ

Отже, для змалювання різних граней зображуваної дійсності автор використовує поліфонію як синтез кількох жанрів. Багатожанровий підхід у літературній творчості є проявом розвитку мистецтва періоду постмодернізму.

Змалювання автором дійсності відбувається з точок зору різних аспектів: особисте життя героя-оповідача, його найближче оточення, перипетії журналістської діяльності, картини життя окремих прошарків українського суспільства (КДБ, письменники, вибори, сцени Майдану). Ці окремі точки зору в їх сукупності створюють цілісну картину зображуваної епохи.

Упродовж розгортання сюжету роману автор використовує наступні засоби поліфонії: пригоди, романтика, історія, культура, містика, гумор, алюзії.

Насиченість подій у житті героя та його друзів відображено за традиціями пригодницького жанру, що надає твору динамічності розгортання сюжету.

Багатий внутрішній світ головного героя, який показано через змалювання його психологічних рефлексій у певні періоди життя, через стосунки з іншими героями твору, показаний у романтичному руслі.

Роздуми про складне сьогодення українського народу письменник показує на матеріалі картин життя українців у різні історичні проміжки (через спогади героїв) та берберів.

Звернення автора до містики можна вмотивувати тим, що у житті українців присутній досвід використання езотеричних знань. Під час переживання складних ситуацій особистого і суспільного характеру люди шукають відповіді на складні питання з різних джерел.

В оповідній манері автора присутній гумор. М.Г рушевський вважав, що однією із рис українського менталітету є надмірна любов українців до гумору, сатири і взагалі до сміху [10]. Отож поліфонічний виклад матеріалу у романі В. Терена органічно скомпонований за допомогою різних форм комічного: гумор, сатира, гротеск, сарказм, що є віддзеркаленням різних форм сміху українців над подіями минулого та сучасного.

Ще одним із засобів поліфонічного зображення, який використовує автор у своєму романі, є алюзія. За допомогою цього стилістичного прийому здійснюється зв'язок із певними фактами та подіями, про які говорить письменник. Знову зауважимо про присутність гумору в конструкціях із алюзіями. Отже, в такий спосіб відбувається органічне багатоголосся.

Майстерне використання автором різних засобів літературної поліфонії стало запорукою створення композиційно цілого і органічно об'єданого літературного тексту. Змалювання багатоголосся у межах традицій культури української ментальності зумовило читабельність твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амазиги, вони ж бербери - білі племена Африки, забута гілка арійського народу [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ar25.org/article/amazygy-vony-zh-berbery-bili-plemena-afryku-zabuta-gilka-ariyskogo-narodu.html>.
2. Антоніна Царук. Роман, схожий на кардіограму// Київ.- 2020. - № 3-4.
3. Астрахан Н. Поліфонія літературного твору: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / Наталя Астрахан. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: Житомирські літературознавчі студії. 2013. Вип. 7.
4. Біблійна символіка. Лінгвістичний аспект / Л. Л. Шевченко [Електронний ресурс]. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apy1_2005_11_5.
5. Білий колір в українській народній символіці [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%80.
6. Вещикова О. С. Категорія містичного: науковий дискурс і репрезентація в сучасній прозі [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/6090>.
7. Віктор Терен. Ворожіння на ягнятку. - К.: Ярославів Вал, 2018.
8. Віктор Терен: «Головне, щоб перо було совісне» [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://litukraina.com.ua/2020/05/18/viktor-teren-golovne-shhob-pero-bulo-sovisne/>.
9. «Ворожіння на ягнятку» – одна з найкращих книжок сучасності. Рецензія. [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://ua-story.com.ua/91558>.
10. Етнологія України: Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. Навчальний посібник / Лозко Г. - АртЕК, 2001.
11. Зарубіжна література (рівень стандарту). Підручник. 10 клас. О. О. Ісаєва – Коїв: Оріон, 2018.
12. З подання Видавничого дому журналу «Пам'ятки України» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://knpu.gov.ua/content/kniga-%C2%ABvorozh%D1%96nnya-na-yagnyatku%C2%BB..>

13. Культурологічний аналіз літературних творів [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://larisamaleeva.blogspot.com/2017/12/blog-post_12.html.

14. Мочарник І. «Літературний парк» радянського періоду [Електронний ресурс] / Інна Мочарник. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://archive.chytomo.com/news/literaturnij-park-radyanskogo-periodu>.

15. Словник літературознавчих термінів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ukrlit.net/info/dict/hxerx.html>.

16. Словник української мови: в 11 томах. - Том 11, 1980.

17. Хмара. Культурна асоціація «Новий Акрополь» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://newacropolis.org.ua/articles/khmara>.

18. Хоміченко В. В. До теоретичного аспекту літературної поліфонії [Електронний ресурс] / В. В. Хоміченко – Режим доступу до ресурсу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>.

19. Червінська О. Ризиковані контури та парадокси містичного/Ольга Червінська//Поетика містичного: Колективна монографія/Упорядк. О. Червінська. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2011.

The research work is devoted to the study of the features of polyphony in the composition and genre-style characteristics of Victor Teren's novel «Divination on a lamb».

The literary-critical analysis of the work in the cultural-historical context is examined the pages of the recent history of our state and the artistic parallel with the ethnic berbers tribes ,which is living in North Africa.

The image of the main character of the novel is described on the biography which reflects all the vicissitudes of Ukrainians fate.

The peculiarities of the synthesis of several genres within the novel are studied as : adventure, historical, love, mystical. The means of polyphony used by the author in the work are determined as: adventures, romance, history, culture, mysticism, humor, allusions.

Key words: *literary polyphony, culturological aspect, adventure novel, historical novel, love novel, mystical novel, allusions.*

ДОДАТКИ

Віктор Терен

Обкладинка книги В.Терена
«Ворожіння на ягнятку»

Зображення берберів

